

*Етнографічні групи
українців Карпат
Бойки*

Упорядник
Степан Павлюк

Харків
«ФОЛІО»
2024

Вступ

Сучасні глобалізаційні процеси, однією з тенденцій яких виразно виступає просторова уніфікація багатьох явищ буття, що суттєво втручається у віками створений етнотрадиційний плин життя, спонукає суспільство до уважного наукового прочитання своєї етнічної історії та етнічного походження. Українському народові випала нелегка політична історія, коли його було поневолено одночасно кількома завойовниками, кожен з яких усіяло намагався асимілювати підкорену частину народу, цинічно фальсифікуючи реальну історію, спотворюючи народні цінності, позбавляючи права на дослідження своєї праісторії та свого походження.

Пізнання етнічного походження належить до природних прав людини. Природним є і те, що функціонування, можливість самозбереження особи досягається у середовищі людського колективу, який водночас набуває місії творчої субстанції, у якій генеровані ідеї реалізуються, трансформуючись у традиції, як джерела для нових ідей. У такий непростий спосіб особа соціалізується, стає невід'ємною частиною колективу, перебираючи на себе набуті поведінкові звичаї. Раціональні чинники навіть ще на підсвідомому рівні консолідують людський колектив. Складні умови виживання первісних колективів породили явище їх дисперсності, тобто ситуацію нестабільності, коли первісні людські згромадження чекала доля розпаду, розсіяння, а навіть зникнення, залишаючи по собі наслідки своєї праці, переважно зняряддя, і лише почасти виробу.

Міксація прадавніх археологічних племен на величезних життєдайних для людини просторах стала основою для формування сталих людських колективів — етносів. Первісні людські згромадження проявилися як універсальні форми не стільки для самозбереження, скільки для саморозвитку, в середовищі якого на апіорному рівні творився прогрес людського буття у найрізноманітніших проявах. Для людини колективний спосіб життя виявився природним — спочатку на інстинктивному рівні самозбереження, а згодом, із набутком певних цінностей, успішних спільних акцій виникло усвідомлене сприйняття необхідності захисту колективно свого єдиного життєвого простору, цінностей, історичної пам'яті. Саме стадія самоусвідомлення особи про причетність до історії людського колективу — етносу — робить цей взаємозв'язок природним. Переконливо звучить висновок відомого російського дослідника Лева Гумільова, що «поза етносом немає жодної людини на Землі» [1, с. 36]. А інша унікальна сентенція вченого адресована тим, хто захоплюється мракобісною теорією злиття націй чи проповідує їх культурну уніфікацію, наслідком чого стало б «перетворення різноманітності людства в єдину безлику антропосферу» [2, с. 160].

Різноманітність людства розглядається не в особистісно-індивідуальному прояві, як їх сукупність, а як унікальний і водночас універсальний прояв колективної спільності, організованої здебільшого природним чином, як наслідок спонтанності історичних, природно-ландшафтних, навіть біологічних факторів на самозбереження на ранніх стадіях людського становлення і розвитку, а з виникненням ранньосупільної організації і чинників соціально-історичних, природно-ландшафтних, культурно-історичних, як етап самоусвідомлення своєї часово-просторової місії. Колективна форма буття людських спільнот виявилася найстійкішим фактором розвитку людства — самовідтворення, самозахисту, саморозвитку. Людська згуртованість змогла подолати найлиховісніші життєві випробовування, нещадні війни, природні стихії, складні територіальні переміщення, внаслідок яких гинули культури, а навіть і цивілізації.

Давні археологічні племена творили культуру як основу людського прогресу. Культурними набутками користувалися інші прийшли племена, залишаючи по собі більш досконалі засоби для існування. Перманентність творення забезпечила постійність людського поступу, оречевленість буття первісних людських колективів, які розчинилися в історичному часі і просторі, не давши простежити свою ґенезу, хіба гіпотетично, що стало підставою аналізувати культурогенез на основі відшуканих археологами пам'яток людської діяльності.

У пізніші історичні часи (ще дохристиянської доби), внаслідок припинення великих міграційних рухів і виникнення стаціонарних поселень (коли вже історично зрима генетична спорідненість людського колективу перебуває на постійно освоєній території) — створюється ситуація етногонії, початкової фази етногенезу. І тисячоліття н. е. стане визначальним в етноценозній стабілізації, коли обжиті території певним людським кровноспорідненим згуртуванням залишаються його історичною етнічною землею. На переважній більшості території планети (крім Австралії, Північної і Південної Америки), за незначними її змінами внаслідок загарбницьких воєн, остаточно формується етнічний поділ земель. Етнотериторіальний порядок стане основою цивілізаційного поступу, хоча й буде причиною масштабних політичних конфліктів. Етноценоз виявиться унікальною і найбільш універсальною формою організації людського співжиття, коли сформувалися закономірності становлення і розвитку суспільних відносин, правопорядку.

Етногенезу, його процесу властиві дві фундаментальні ознаки — біологічність у формі людського колективу і просторовість як обжита певна територія. Етноценозна взаємодія продукує ще одну невід'ємну органічну ознаку етногенезу — соціальність, яка стане домінантною уже в етнічному процесі. Лев Гумільов з особливою наполегливістю в етногенетичному процесі акцентував на його «соціальному характері», при цьому розуміючи етногенез як «глибинний процес в біосфері» [1].

Розуміючи культурогенез як наслідок буття і діяльності первісних людських колективів на певній території, набутки яких перейшли у спадок

наступним поселенням, таким чином забезпечивши збереження, еволюцію та трансформацію культурного пласту однієї епохи у наступну, проте не завжди точно визначаючи їх носіїв, а особливо ступінь рецесивності культури іншими племенами. У той же час розглядаючи етногенез як біологічну, тобто кровноспоріднену, а також соціальну тяглість та історію окремого людського колективу, зримість процесу якого доводиться документально, беручи до уваги різні їх види — матеріальні, писемні, фольклорні тощо, на основі методики та теорії можна простежити один з феноменів людського співіснування історичної доби — процес етнічної ідентифікації.

Для людини є природною цікавістю знати свій родовід, своє походження, а навіть і є усвідомленою потребою, як фактор психологічної врівноваженості і внутрішнього комфорту. Особа вважає за необхідність знати своє етнічне походження, етнічну історію, а тому, пізнаючи історичну долю свого народу, відчуває вищу емоційну напругу.

Середньовічне свавілля імперських держав над етнічною свободою особи і цілого етносу чи етносів було нормою. Тільки внутрішня пасіонарна сила, здебільшого стихійна, ставала консолідаційним чинником народу у боротьбі за визволення. Таке враження, що неволя була мобілізаційним фактором повнішого усвідомлення етнічної своєрідності, бажанням зберегтися, вдаючись до різних форм самозахисту. Оформлення первісних людських колективів у етноси, тривалі споріднені структури виявилися найдосконалішими формами людського співжиття, здатними самоорганізуватися у вирішенні життєво необхідних потреб. І кожен етнос їх вирішував по-своєму.

Окупація етнічної території спочатку татаро-монголами, а пізніше Польщею, Росією, Угорщиною, Австрією, почасти Румунією та Чехословаччиною спричинилась до етнокультурної регіоналізації, коли на спільноетнічну основу нанизувалось місцеве культурно-традиційне різнобарв'я.

Історико-культурна локалізація гірського населення Українських Карпат від етнічного ядра створилась не лише внаслідок історичної неволі, але й гірського ландшафту, своєрідного господарського укладу, а також під впливом сусідкування з іншими народами: поляками, румунами, словаками, чехами, угорцями, етнокультурні контакти з якими відбивались на розвитку місцевої традиційності.

Сьогодні відзначаємо своєрідність способу життя етнографічних груп українців Карпат: бойків, гуцулів, лемків, захоплюємось місцевим колоритом багатьох явищ традиційної культури і побуту.

На безумовне всебічне вивчення історико-соціального буття та культурної традиційності заслуговують лемки як одна з найпомітніших етнографічних груп українців. Саме лемкам випала особливо важка доля через політичну ситуацію: бути уярмленими впродовж кількох століть не тільки одним окупантом, але й перебувати одночасно у складі декількох чужих держав, але не скоритися, не втратити своєї української самобутності. Сталося майже парадоксальне: лемки, зберігши у побутовому вжитку прадавній, ще з Київської епохи, мовно-культурний пласт, витворили й унікальні традиційні

побутові риси у загальноукраїнському руслі як підтвердження теорії про спільну етногенетичну основу, закладений етногенетичний код, незбориму доцентрову силу до материнського лона, продемонструвавши неабиякі енергетичні ресурси у протистоянні колонізації і відстоюванні свого національного ества.

Кожен з окупаційних режимів всіляко силкувався позбавити місцеве корінне населення історичної пам'яті про українське походження, а отже, вдавався до різних політичних інсинуацій на зразок теорії так званого «волоського етнічного походження» населення Українських Карпат, запропонованої польським істориком А. Стадніцьким і гаряче підтриманої в Румунії, почасти в Угорщині, Словаччині, Чехії, і, що дивно, — в Росії. Надумана етногенетична версія не могла мати серйозної перспективи, оскільки базові постулати були взяті завідомо неправдиві, ба навіть лукаві, підмінивши попросту поняття, яке пов'язане з господарським заняттям «пастух»-«волох» (з румунської), поняттям з етногенетичного лексикону: «волох» як назва етносу (румуні). Румунський дослідник Д. Кринжале блискуче довів ще раз своїм країнам, що наукову етику справжні вчені ставлять вище від політичних інтересів [3].

Російські вчені підпорядкували свою наукову честь служінню «Отечеству», підсилюючи агресивний шовінізм російського царизму лженауковими концепціями, незважаючи на те, що деякі з них часто взаємовиключають одна одну. Не заперечуючи «волоську колонізацію» Українських Карпат, тут же проповідувалась думка про «російськість» Галичини, виходячи з того, що лемки називали себе «русинами» (що має тяглість від киево-руських «русичів»), тобто «руські», не інакше як «русские». Забули при цьому російські мудрагелі, що теперішні росіяни почали себе називати «русскими» лише з XVIII ст., до того часу будучи «московитами», «москвитянами», «Московією».

Далєбі і поширений у Галичині й особливо на Закарпатті колонізаційний рух мав назву «московільський», а не «російський». Чимало зусиль було потрачено для нейтралізації підступу російської колонізаційної політики, місцеві рецидиви цього проявилися і сьогодні у вигляді «політичного русинства». Росія і тоді, і тепер силкується роздробити українську національну єдність, завідомо знаючи про свою невдачу, що неодноразово доводили українські горяни.

У польській історіографії дедалі менше зустрічається фальшивих наукових міркувань стосовно заселення Західної України в цілому і, зокрема, тих історично етнічних українських територій, які сьогодні входять до складу Польської держави: гірського лемківського масиву. Якщо для такого польського дослідника, як М. Парчевський, є багато невідомого щодо появи поселень на етнографічній Лемківщині (він вважає її майже пустирем на переломі тисячоліть і до XI—XII ст.) [4], то для іншого польського відомого вченого Р. Райнфуса така проблема знята. У праці «Lemkowie jako grupa etnograficzna» він зазначає села з етнографічної Лемківщини, час існування

яких сягає здебільшого початку першої половини XI ст. н. е. Оцінка способу життя, традиційно-побутової культури лемків не тільки у книзі Райнфусса, але й у дослідженнях багатьох польських етнографів, таких як В. Поль, І. Коперницький, А. Фішер та ін., подається як етнічно українська зі своїм регіональним колоритом.

Розпочинаючи написання етнографічного дослідження про етнографічні групи Українських Карпат, зокрема про лемків і Лемківщину, вчені Інституту народознавства НАН України усвідомлювали складність цього наукового завдання у контексті сучасного територіально-політичного стану Лемківщини, історичні українські землі якої входять до двох сусідніх держав — Польщі і Словаччини. І лемки, на жаль, через їх насильне відселення у Польщі, частково і досі знаходяться на своїй етнічно-історичній землі, користуються культурними, духовними набутками багатьох поколінь своїх предків, які цю землю освоїли.

Лемків і Лемківщину слід розглядати не у загальноприйнятому руслі як українську діаспору, тобто розсіяні за межами своєї предковічної етнічної території, а як українське зарубіжжя, населення якого продовжує жити на своїй історичній Батьківщині, але в політичних умовах іншої держави. У сьогоднішніх політичних реаліях із встановленням і затвердженням державних кордонів України і полагодженням територіального питання із сусідніми державами, внаслідок чого не виникає ніяких територіальних претензій, в ім'я історичної правди наголосимо, що майже по всьому периметру державної території знаходяться історико-етнічні українські землі, для яких назва українське зарубіжжя буде найточнішим визначенням. Лемків спіткала доля бути одночасно і українською діаспорою, розселеною по всіх материках і континентах.

Найтрагічнішою епохою у житті лемків була насильницька депортація післявоєнною польською владою із батьківської землі, вигнання з рідної домівки (переважно зруйнованої), а з ним — невгамовний жаль і розпука за поруйнованим буттям, за наругу над Правдою Історії.

Автори даної праці надають, з одного боку, академічну оцінку етнографічних особливостей лемків, а з іншого — нагадують людству, що лемки як етнографічна група українського народу зазнали долі багатьох депортованих народів: позбавлення рідної землі російсько-комуністичним режимом. А ще більше — це моральна велич і сила духу національного самоусвідомлення у найскладніших історичних випробуваннях.

У специфіці карпатського етнокультурного регіону, тієї його частини, заселеної з правіку давнім українським населенням, важливо науково з'ясувати синкретичний пласт місцевої культури. Визначивши її етнічне походження, учені-етнологи мають у своєму розпорядженні значну фактологічну доказову базу, щоб достовірно показати велику різноманітність явищ, кожне зокрема дисперсно, простеживши їх шлях міграцій, дізнавшись про їх носіїв, динаміку їх трансформації під впливом ландшафтно-природних, суспільних чинників і спонук, а також екзогенних та ендегенних факторів,

врешті змоделювати їх існування в сукупності, в контексті цілісного соціального організму.

Адже етнологічний модуль детермінованості і взаємозв'язку усіх явищ традиційного життя етносу висвітлює основні етногенетичні потоки.

Вагоме наукове завдання полягає не стільки у тому, щоб визначити домінуючу етнічну основу у карпатському етнокультурному масиві, заселеному українцями, скільки відстежити дифузність у ньому явищ буття сусідніх народів, рецепіентну здатність місцевого гірського населення. Мікроміграційні рухи, здебільшого виробничого характеру, відбувались впродовж тривалого часу середньовічної історії, вони ж і спричиняли в етноконтактних смугах іноваційні запозичення і засвоєння різноманітних елементів з традиційного життя сусідів.

У монографії вчені спробують з'ясувати динаміку взаємопроникнення іноетнічних явищ за етнотрадиційними напрямками: їх інтенсивність у виробничо-господарській та духовно-світоглядній сферах.

Колективна монографія структурно влаштована в такий спосіб, щоб охопити усю сферу традиційної культури горян, виділивши окремі аспекти набутих традицій з кожної етнографічної групи українців Східних Карпат, споконвіку заселених українцями: бойків, гуцулів, лемків. Важливо, стосовно лемків, розселення яких охоплює історично освоєну ними українську територію, яка сьогодні входить до складу державної території Польської Республіки, узаконеної міждержавними договорами, то вчені враховують тільки історико-культурний контекст, як вагому частину української національної традиції.

Задля уникнення повторів стосовно деяких традиційних явищ, які не мають окремих особливих відтінків між етнографічними групами, застосовано в монографії синтетичний, уніфікований їх виклад і розміщено на початку дослідження.

Також взято до уваги таку обставину, що нерівномірно і нерівноцінно у кожній із етнографічних груп практикувались ті чи інші господарсько-виробничі заняття чи промисли, тому акцентувалось на провідних. Наприклад, на Гуцульщині життєзабезпечення в основному лежало на тваринництві, насамперед — вівчарстві, тоді як бойки і лемки вели здебільшого хліборобську господарку, і з цим пов'язувалась традиційно-побутова культура у всій її різноманітності.

Розгляд традиційності етнографічних груп українців Карпат подається в алфавітному порядку — бойки, гуцули, лемки. Автори намагались дотримуватись науково-публіцистичного, дохідливого стилю із залученням великої кількості ілюстрацій.

Прізвища авторів тих чи інших розділів розміщені у змісті монографії.

Зауважу, що базою для підготовки даної книги послужили раніше опубліковані академічні праці, а також значна кількість уже нового напрацьованого матеріалу і відомостей та суттєво переосмислені з погляду ідеологічних

змін у суспільстві, що дало можливість об'єктивно оцінити набуті традиційні цінності.

Сучасне суспільство потребує правдивої розмови про свою минувшину, і це дослідження допоможе читачеві збагнути величну традиційну культуру історичної минувшини українських верховинців Українських Карпат.

І в цьому допоможе видавництво «Фоліо» і його генеральний директор Олександр Красовицький, який зацікавився такою працею, що її науковці Інституту народознавства НАН України із задоволенням виконали.

В добру путь до читача! З Богом!

---

1. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва, 1994.

2. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Львів, 1999.

Т. І. Археологія та антропологія.

3. *Crânjâlă D. Valași na Morave. Prâha, 1963.*

4. *Parczewski Michał. Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach. Kraków, 1991.*

Народна архітектура (поселення, садиба, житло, господарське будівництво, промислові та громадські споруди села)

Як і в інших місцевостях Карпатського краю, бойківські сільські поселення пройшли тривалий шлях розвитку: від мало- до багатодвірних. Їх особливості формувалися під впливом низки факторів: історичних, географічних, соціально-економічних, побутових тощо. Як зазначає сучасний учений Роман Сілецький, суттєвий вплив на форму сільського поселення мав характер господарських занять [12, с. 58].

На Бойківщині, де у XIX — на початку XX ст. переважало землеробство, найпоширенішими були поселення ланцюгової форми, які характерні для вузьких гірських долин. Земельні наділи мали тут вигляд довгих смуг, які

Фрагмент забудови с. Вишків Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

перетинали гірську долину у поперечному напрямку. Посередині цієї смуги, біля ріки, розташовувалася селянська садиба. Ріка або дорога, що пролягала вздовж неї, відмежовувала пасовище від поля. Власне така конфігурація земельних наділів і сприяла виникненню поселень ланцюгової форми [12, с. 59]. Побутувало кілька варіантів ланцюгових поселень, що передовсім пов'язано з географічними факторами. Досить поширеними були також поселення рядової форми, в яких двори поміщалися на одній чи кількох лама-них лініях з орієнтацією фасадів жител на схід, на ріку тощо. Ці поселення відомі у двох різновидах: прирічкові та придорожні [12, с. 64—66].

По усій території, заселеній бойками, спорадично траплялись безсистемно скупчені поселення, у яких двори хаотично розташовувались на дні долин обабіч рік та доріг [12, с. 49]. У середній та східній частинах зрідка траплялися поселення, близькі за формою до безсистемно розсіяних. Проте вони відрізнялися від гуцульських сіл тим, що у них поряд із безсистемно розкиданими садибами, часто простежувалися безсистемно розкидані групи садіб [12, с. 46—47]. На Бойківщині функціонували також поселення комбінованих форм, які об'єднували елементи різних планувальних розташовували переважно у широких гірських долинах і в своїх планах найчастіше поєднували елементи забудови рядової, ланцюгової, безсистемної та вуличної форм, а також скупченої та гніздової забудови [12, с. 70—71]. Значно рідше, порівняно з іншими типами планування, тут були поширені поселення вуличної форми [12, с. 75].

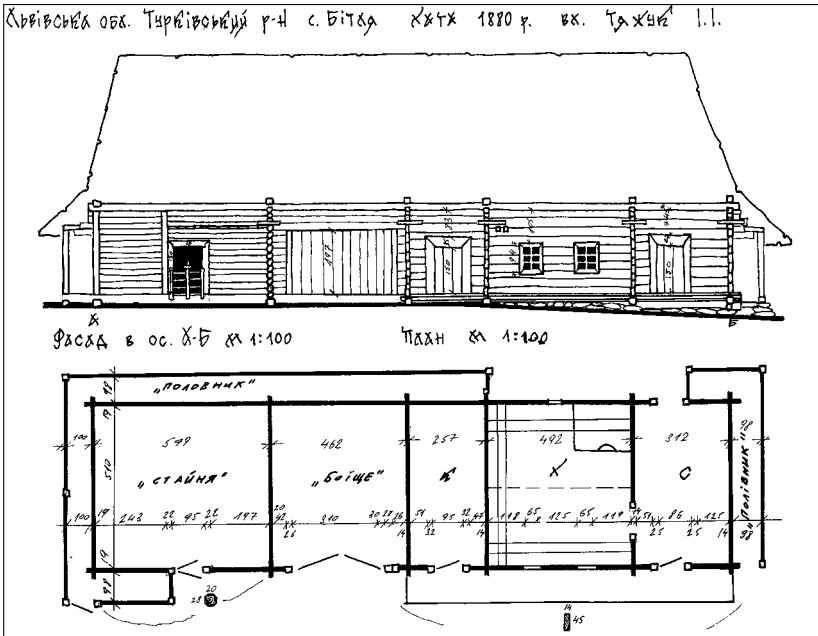
Усю садибу (двір і прилеглу присадибну ділянку) бойки називали «осідок», натомість двір (виділене у садибі місце, де розташовані житло й усі господарські будівлі), він мав назву «обійстя», «обистя», «обора», «уків». У XIX — на початку XX ст. на теренах Бойківщини побутували двори вільної забудови та зімкнуті двори, в яких усі житлові («хата», «хижа») та господарські будівлі блокували в одному ряді і перекривали спільним дахом («довга хата», «хата під одним побоем», «хата під одним криттям»). На думку І. Могитича, зімкнутий двір свого часу превалював на усій території, заселеній бойками, і лише «в окремих районах поступово був майже чи повністю витіснений садибами з вільною забудовою» [4, с. 57]. Водночас учений зазначав, що у XIX — на початку XX ст. на Бойківщині такий тип двору переважав [4, с. 41]. Проте, на наш погляд, це швидше за все торкається першої половини — середини XIX ст., оскільки вже у кінці XIX ст. зімкнута забудова переважала лише на заході, натомість у середній та східній частинах домінували двори з вільним розташуванням споруд [1, с. 160].

Якщо до складу найпростіших зімкнутих дворів входили тільки житлове приміщення та стайня, об'єднані «стодолю» («боїщем») — «хата» + «боїще» + «стайня», то двори складнішого планування охоплювали досить значну кількість приміщень, досягаючи інколи довжини 48 метрів [14, с. 118]: «возівня» + «комора» + «хижа» + «боїще» + «стайня» + «шопа»; «комора» + «хата» + «боїще» + «стайня» + «стаєнка на вівці»; «вівчарня» + «стайня» + «боїще» + «хижа» + «сіни» + «комора»; «хата» + «сіни» + «хата» +

Двір вільної забудови, с. Липа Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

«комора» + «боще» + «стайня» + «стаєнка на вівці» + «січкаря»; «комора» + «хижа»/«прибік» + «сіни» + «боще» + «стайня»/«половник» + «стайня» та ін. При фасадній стіні житлового зв'язку (хати, сіней та комори) зазвичай влаштовували дерев'яний поміст («лавки») чи галерейку («прісінок», «передвікна»). Вздовж тильної стіни споруди, під окопом даху розташовували «загати» («пелевники») — вузькі приміщення, призначені для зберігання сіна, соломи, сухого листу тощо. Часто «загату» споруджували ще при причілку стайні, а інколи вона охоплювала усю тильну і дві причілкові стіни будівлі. Траплялося так, що «загати» займали лише тильну стіну «боїща» та тильну і причілкову стіни «стайні», а при глухій стіні житлового приміщення прибудовували «прибік» («прибок») — переважно зрубне приміщення, яке виконувало функцію комори (у ньому зберігали картоплю, муку, бринзу тощо). У блоці «довгої хати» тік («боїще», «стодола») відігравав функцію не самостійного (в конструктивному відношенні) приміщення, а був ніби об'єднуючою ланкою між двома сусідніми зрубами: «хати» («сіней» чи «комори») і «стайні». Тильної стіни у «боїщі» іноді взагалі не було, тож з нього можна було потрапити безпосередньо в «загати». Фронтальний бік «боїща» часто висували дещо вперед (на ширину «лавки»). Цей винос у деяких насе-

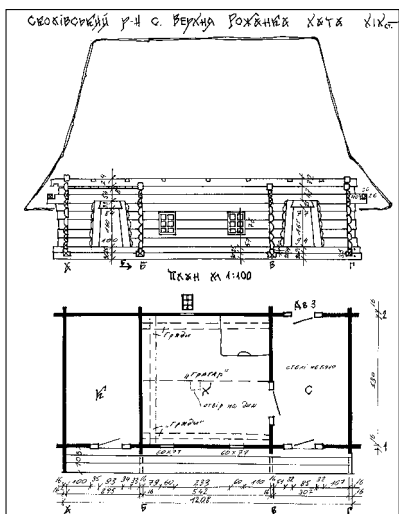

Зімкнутий двір 1880 р. у с. Бігтя Турківського р-ну Львівської обл.

лених пунктах означували лексемою «перило». У його чільній стіні влаштували широкі (на всю ширину приміщення) двопільні ворота, а в одному чи двох причілках — вузькі (0,6—0,65 м) дверцята.

У східній частині Бойківщини розташування приміщень у блоці «хати під одним криттям» було дещо іншим. Тут стодола здебільшого займала крайнє положення у блоці: «стайня» + «сіни» + «хата» + «стодола» (с. Небилів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.), «стайня» + «сіни» + «хата» + «комора» + «стодола» (с. Небилів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.), «стайня» + «шопи» + «хата» + «сіни» + «комора» + «стодола» (с. Лужки Долинського р-ну Івано-Франківської обл.), «стодола» + «стайня» + «комора» + «хата» + «сіни» + «хата» (с. Липовиця Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.).

До складу дворів вільної забудови, окрім житлового зв'язку, входила ще досить довга господарська будівля, в якій під одним дахом поєднували «стодолу» та одну «стайню» (чи більше). Її розташовували паралельно або під прямим кутом до житла. У найзаможніших верств селянства таких господарських будівель могло бути дві й більше. У більшості дворів була наявна невеличка зрубна «куча» для свиней, один чи кілька «оборогів» тощо. Окреме місце посідала складена з каменю чи дерева «півниця».

Хата XIX ст. у с. Верхня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл.

гляді відомі тільки з кінця XIX — початку XX ст. [4, с. 47]. Іноді до причілка однієї з житлових камер добудовували комору: «хата» + «сіни» + «хата» + «комора». У с. Козева (Сколівського р-ну Львівської обл.) можна спостерігати процес тво-

Хата початку XX ст. у с. Ілемня Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

Хоча на Бойківщині траплялися й дводільні оселі («хата» + «сіни»: хати кінця XIX — початку XX ст. у с. Липа Долинського р-ну Івано-Франківської обл., Князівка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. та ін.), у XIX — на початку XX ст. у дворах вільної забудови переважали трикамерні споруди «комора + хата + сіни». Траплялися також оселі типу «хата + сіни + комора». Як свідчать архівні матеріали [4, с. 42—43] та окремі збережені пам'ятки, такі домівки побутували тут вже у XVIII — на початку XIX ст. (хати 1792 р. зі с. Орявчик, 1749 р. зі с. Либохора Сколівського р-ну Львівської обл. та ін.). Для жителів багатших верств селянства характерні два рівно- чи різнозначні житлові приміщення, розташовані обабіч сіней: «хата» + «сіни» + «хата». Відповідно до матеріалів дослідників, на Бойківщині такі будівлі у «чистому» вигляді

відомі тільки з кінця XIX — початку XX ст. [4, с. 47]. Іноді до причілка однієї з житлових камер добудовували комору: «хата» + «сіни» + «хата» + «комора». У с. Козева (Сколівського р-ну Львівської обл.) можна спостерігати процес творення такої оселі унаслідок добудови на початку XX ст. (орієнтовно 1901 р.) до причілка сіней трикамерної хати («комора + хата + сіни»), збудованої у 1801 р., другого житлового приміщення. У 1920—30-х роках у житлах бойків при тильній стіні сіней зрідка почали виділяти «хатину» (пекарню).

У багатьох районах Бойківщини [1, с. 163] (особливо у західній та центральній її частинах) перед фасадною стіною житлового приміщення, сіней та ко-

мори селяни споруджували неширокий (1—1,2 м) поміст («лавки», «лавички», «лавиці»): на консольно винесені поперечні підвалини («стремена») настеляли поміст з півколот (гладким боком догори). Інколи його називали «мосток» («міст», «поміст»), «пріспа» («приспи»). Респонденти зазначають, що місцями перед хатою були «лавички» (на «стременах»), а перед стодолюю та стайнею (у зімкнутих дворах) — «мосток» («плениці», укладені на ґрунт чи каміння).

Особливою живописністю відзначалися домівки Сколівщини. Тут вже з другої половини ХІХ ст. відомі три- чи чотиридільні житла, які з одного—чотирьох боків оточували відкриті (чи частково закриті) галерейки, обгороджені невисоким зрубом, оздобленим різьбою («прісінок», «підсіни», «передвікна», «гাঁнки», «галерія»). Входили у галерею крізь багатодекорований аркоподібний портал. Контурна та площинна різьба була притаманна й для інших елементів споруд: стовпців галерейки, одвірків, сволоків тощо. Власне такі галереї значною мірою визначали специфіку місцевих осель, на це ще у кінці ХІХ ст. звернули увагу дослідники: «Естетичність ця... виступає тут головню в будівництві фасаду хати... Передовсім через те, що фронтальний окап даху опирається своїм берегом на стовпці, фігурно і фантастично обтесані, а напівстілки (парапет. — Р.Р.)... творять перед фронтом хати різновид веранди, званої присінком... двері, крізь які входить до того присінка...

Фрагмент галерейки, с. Орявчик Сколівського р-ну Львівської обл.

Зміст

Вступ (С. Павлюк)	3
Українські Карпати: історія, культура, ідентичність (Р. Голик)	10
Антропологічні особливості (С. Сеґеда)	54
Міграція з Бойківщини, Лемківщини і Гуцульщини (остання третина ХІХ — перша половина ХХ ст.) (П. Чорній)	66
Громадський побут бойків, гуцулів та лемків (Г. Горинь, В. Конопка)	80
Традиційні знання (С. Павлюк)	95
Етнопедогогіка (Є. Сявакко)	105
Дерев'яні церкви українців Карпат (Я. Тарас)	116
Традиційний транспорт (М. Глушко)	194
Скотарство українців Карпат (А. Зюбровський, М. Тиводар)	219

БОЙКИ

Етнографічні межі (Ю. Гошко)	241
Особливості ландшафту (Р. Кирчів)	245
Походження етнографічної назви (М. Худаш, М. Демчук)	249
Рільництво (С. Павлюк)	254
Бджільництво (У. Мовна)	269
Народна архітектура (поселення, садиба, житло, господарське будівництво, промислові та громадські споруди села) (Р. Радович)	280
Інтер'єр народного житла (В. Сивак)	309
Традиційне вбрання (Г. Стельмашук)	333
Народне харчування (Т. Гонтар, А. Зюбровський)	346
Сім'я та сімейний побут (Ю. Гошко, Н. Здоровега, Є. Сявакко)	359
Звичаєве право (Ю. Гошко, В. Конопка)	367
Календарна обрядовість (В. Конопка)	380
Народна медицина та ветеринарія (Т. Файник)	394
Фольклор (Р. Кирчів, О. Кузьменко)	401

Ткацтво (<i>О. Никорак</i>)	429
Вишивка (<i>Т. Куцир</i>)	442
Вибійка (<i>Р. Дутка</i>)	453
В'язання. Мереживо (<i>О. Козакевич</i>)	460
Вироби з дерева (<i>О. Болюк</i>)	475
Кераміка (<i>Г. Івашків</i>)	486
Вироби з металу (<i>С. Боньковська</i>)	503
Вироби зі шкіри (<i>Г. Горинь, О. Сапеляк</i>)	518
Писанка (<i>О. Олійник</i>)	529
Вироби з бісеру (<i>О. Федорчук</i>)	537
Вироби з тіста (<i>Л. Герус</i>)	545
Малярство (<i>О. Шпак</i>)	551
Авторський колектив	571